
XX. SZÁZAD

A másik Franco

A spanyol történetírás és a politikai közvélemény az elmúlt öt-nyolc évben élénken érdeklődik a közelmúlt és a polgárháború kérdései iránt, s ebben a széles és vitákkal teli érdeklődésben Francisco Franco y Bahamonte személye is központi helyet foglal el.

A Caudillo iránt nem titkolt szimpátiával viseltető szerző, *Julio Merino* a *polgárháború előtti* Francót intellektüelként és a köztársaságot többször is megvédő tábornokként mutatja be. Ugyanakkor nem apológiát akar írni, mint ezt sokan tették, csupán tényeket kíván felsorolni, hangsúlyozza. Ezért a gondolatmenetét az említett szerzők munkáiból vett idézetekkel és a már ismert Franco-életrajzokból vett adatokkal kívánja megalapozni.

A polgárháború alatt és után már egy másik Francót ismerhetünk meg, mondja Franco sógorát, Ramón Serrano Sunert idézve: a Caudillo a háború után már elvesztette az önkontrollt: „istennek képzelte magát, pedig nem volt az”. Persze ebben Serrano Sunert személyes sértődés is vezethette, teszi hozzá a szerző: a sógor, volt külügyminiszter 1945-ben azt javasolta ugyanis Francónak, állítsa helyre a politikai pluralizmust és írjon ki választásokat. E javaslat után Serrano Suner azonnal a politikán kívül találta magát, s még a tegeződést is befejezte vele Franco. Franco életének e korszakát azonban a könyv már nem tárgyalja.

A könyv első részében Julis Merino Franco intellektuális formálódását mutatja be, elsősorban olvasmányain, a spanyol irodalom és gondolkodás nagyjaihoz való viszonyán keresztül.

Az 1892-ben az észak-nyugat galíciai El Ferrolban született fiú hosszú nevet kapott. Hivatalosan *Francisco Paulino Hermenegildo Teódulo Franco Bahamonte Salgado Pardo* a neve. Jómódú, mélyen konzervatív katolikus szellemű családba született, ám apja korán elhagyta őket, így anyja a biztonságot jelentő toledói gyalogsági katonaiskolába íratta be 15 éves fiát, akit 18 évesen már alhadnagyként avattak tisztté.

A szerző Franco legfontosabb, egész életét meghatározó vonásaként a könyvekhez való vonzódását, az olvasás szeretetét emeli ki. A szépirodal-

mat és a hadtörténeti munkákat egyaránt kedvelte, s fiatal tisztként már a politikai irodalom és a politikai életrajzok is erősen érdeklik.

Legmeghatározóbb élménye a regényíró Benito Pérez Galdos, akinek minden munkáját olvasta, s állandó olvasmánya lett a 20-as években a 46 kötetes *Episodios nacionales*. Különösen a zaragozai katonai akadémia parancsnokaként volt sok ideje olvasni, ekkor tudatosan bővítette és korszerűsítette katonai ismereteit. A szerző, mint kuriózumot említi meg, hogy Galdos regényeinek különböző epizódjaiból Franco egy brosúrárt állított össze a *gerillataktikáról*, amit állítólag Che Guevara hagyatékában is megtaláltak.

Másik kedves regényírója az ugyancsak galíciai Valle Inclán. De figyelemmel kíséri a Machado fivérek írásait is. Madridban állandóan moziba és színházba jár, számon tartja García Lorca műveinek színházi előadásait. Merino szerint azonban „*leginkább José María Pemán munkáit isenítette*” – akiről ugyan Ortégának meglehetősen lesújtó véleménye volt, de akinek katolikus-konzervatív világképe állt legközelebb Francóhoz. Pemán ugyanakkor igen aktív politikai szervező, állandóan „nyüzsgő” figura is volt (Ortega).

A fiatal gyalogsági tiszt azonban szeretett festeni is, és gyakran írt katonai folyóiratokba. Már őrnagyként kiadott *naplója* a marokkói harcokról, ahol a Légio egyik zászlóalját (bandera) vezette, nagy sikert aratott (*Diario de la bandera*, 1922). E könyv azért fontos, hangsúlyozza Merino, mert jól mutatja meg a fiatal katonát irányító *erkölcsi normákat*: a mélyen megélt katolikus hitet, amelyet Franco a spanyol nemzetet összetartó legerősebb köteléknek tartott, a spanyol becsületet, a haza szolgálatát, az önfeláldozást a hazáért ha kell, a pártpolitikákon való felülemelkedést, mint a katona kötelességét.

Merino utal arra is, hogy az írás szeretete államfő-caudillóként is megmaradt Francóban. Legismertebb munkája, amit a szerző említ, az álnéven (Jaime de Andrade) írt RAZA nevű forgatókönyv, amiből film is készült. Második, ugyancsak államfőként kiadott könyve (*Espana ante el mundo*) összegyűjtött írásait tartalmazza.

A szerző foglalkozik azzal is, hogy milyen külföldi hatások érhatték Francót. Mindenesetre igen kevés – Merino kiemeli, hogy Franco keveset utazott külföldre –, 1936-ig csupán háromszor.

Az elsőre 1928-ban került sor, amikor a német vezérkari akadémia nyári kurzusára hívták meg a fiatal tábornokot (1926-ban léptették elő), aki ekkor lett a zaragozai Központi Katonai Akadémia parancsnoka. Hasonló volt az 1930-as útja is, amikor a Saint-Cyr-i Katonai Akadémia egy hónapos kurzusának hallgatója, s tanulmányozhatja a francia katonai-parancsnoki szervezet és működését.

VIII. Edward megkoronázására Londonba már az egyesített katonai vezérkar főnökeként, a hadügyminiszter társaságában érkezett 1936 januárjában. Egy ekkor készült fényképen, jegyzi meg némiképpen kajánul a szerző, a szovjet Tuhacsevszkij tábornokkal együtt látható .

Merino úgy látja, Franco szellemi-politikai formálódására nagy hatással voltak Ortega y Gasset és Unamuno írásai, illetve általában a „98-as nemzedék” önkritikus, az „ország bajait” elemző munkái. Őket olvasva érzékeli mélyen az ország intellektuális és morális válságát. Különösen megragadja Francót, hogy a kezdetben köztársaságpárti Ortega és Unamuno – és mások – az első két év (1931–1932) vad és durva radikalizmusa és szélsőséges rombolása miatt elfordultak a köztársaságtól- mert nem ilyennek képzelték. És Unamuno szerint, mint egy 1936-os hosszú beszélgetésben Francónak kifejti, polgárháború felé sodródik az ország a bal- és a jobboldal szélsőséges radikalizmusa miatt. Serrano Suner, aki részt vett a beszélgetésben, Franco egy utolsó megjegyzését fontosnak tartotta rögzíteni, amelyet már búcsúzáskor tett: e mélyen megosztott országban a hadseregnek kell a rendet és ország egységét biztosítani.

Úgy tűnik tehát, 1936 elején Franco már számol egy politikai táborok feletti katonai akció szükségességével. Gyakran idézett mondatai is erre utalnak: *„A hadsereg nem kelhet fel egy párt vagy egy alkotmány ellen csak azért, mert az nem tetszik neki, de kötelessége fegyvert ragadni, hogy megvédje a Hazát, amikor az halálos veszélyben van!”*

A könyv szerzője e fejezet végén összefoglalóan megállapítja: Francónak, „Spanyolország és Európa legfiatalabb tábornokának” erős intellektusa, katonai ismeretei, hadszíntéri tapasztalatai, kiemelkedő szervezői képessége , mélyen elkötelezett hazafisága miatt a fegyveres erők tisztikarában komoly tekintélye támadt. A nagytekintélyű Antonio Goicoechea, aki XIII. Alfonz minisztere volt, már 1925-ben a jövőendő *caudillót* látta benne.

A könyv második része Francót a köztársasági periódus (1931–1936) katonai vezetői minőségében mutatja be. Ennek a résznek a fő mondanivalója az, hogy Franco tábornok, aki különböző parancsnoki posztokat töltött be, a pártviszályok felett állt, lojális volt a Köztársasághoz, elítélte mind a bal-, mind a jobboldali konspirációkat, államcsínykísérleteket, s ezeket leverve vagy megakadályozva többször megvédte a Köztársaságot.

Merino bemutatja az 1931–33-as történeteket, hogy magyarázatot találjon arra, hogyan is formálódott a tábornok politikai felfogása, hogyan is alakult ki az a meggyőződése, hogy Spanyolország, a Haza halálos veszélyben van. Kétségtől, hogy az „forradalmi erőszak”, az anarchista és radikális szocialista atrocitások, melyek előntötték az országot, a kismemzetek mozgalmi,

amelyekben az ország széttörésének veszélyét látta – a legfontosabb mozzanatok a szerző szerint. S ehhez járult az is, hogy az első köztársasági kormányok ezt a spontán és dühödt tömegmozgalmat (gyilkosságok, templomok rombolása, kisajátítások) nemigen törekedtek megállítani, s mindeközben a hadsereggel szemben erősen bizalmatlanok voltak. Elkezdődött a főtiszti és tábornoki kar eltávolítása a hadseregből, amit Franco és a tisztikar a fegyveres erők „szétveréseként” élt meg. Ennek Azana hadügyminiszter volt a mozgatója, aki Francót is félre akarta állítani. Ennek első lépése a zaragozai katonai akadémia bezárása volt. Az 1928-ban újra megnyitott akadémia Franco személyes alkotása. Megbízását nagy kedvvel végezte, a modern tisztképzés kialakításán munkálkodott. Bezárását súlyos személyes támadásnak minősítette. Az akadémia bezárása egy időben történt az utolsó végzős évfolyam hallgatóinak tisztté avatásával. Az akadémia parancsnoka, Franco tábornok beszédében a fegyelemlről beszélt, s ez az, ami Azana hadügyminiszter bírálatát kiváltotta.

Ezt mondta Franco beszéde végén: *„Fegyelem..., amely akkor kapja meg igazi értékét, amikor a gondolat mást tanácsol, mint amit parancsolnak nekünk. Amikor a szív belül lázad, vagy amikor az önkény és a tévedés egyesülnek a parancsnoki tettekben. Ez a fegyelem, amelyet Önöknek meg kell jegyezniök. Ez az a fegyelem, amelyet követniök kell. És ez az a példa, amelyet önöknek mutatunk.”*

Egyértelmű beszéd volt: jelezte, hogy Franco nem ért egyet a kormánnyal, de jelezte azt is, hogy lojális a Köztársasághoz.

Azana tartalékkállományba helyezte Francót, aki e hónapokat olvasással töltötte. Serrano Suner memoárja szerint Franco Lenin munkáit kérte tőle, az orosz forradalom és a III. Internacionálé dokumentumait tanulmányozta, és Spengler *Nyugat alkonya* című művét olvasta. Végül mégsem nyugdíjazták. 1932-ben először La Coruna, majd a Baleári-szigetek katonai kormányzója – mindkét esetben igen távol tehát Madridtól. Közben sógora szerint élesen figyelte a politikai történéseket, különösen a baloldalon belüli francióharcokat, amelyekből a radikális szocialista irányzat kerekedett felül Largo Caballero vezetésével – ami rossz hír volt a köztársaság *demokratikus* híveinek, mondja Merino, Largo Caballerót a kortársak „*A spanyol Lenin*”-nek nevezték.

Az 1933. novemberi választások előkészítése már jelezte a szélsőségek elszántságát: mind a baloldal (Largo Caballero) mind a jobboldali tábor (Gil Robles) előre bocsátotta, ha nem ők győznek, erőszakkal szerzik meg a hatalmat.

A választást pedig, nagy fölényrel, az egyesült jobboldal nyerte meg 212 képviselővel, a centrum 162 helyet szerzett, a baloldal csupán 97 képviselővel.

lőt küldhetett a Cortesbe (érdekességként említi Merino, hogy csupán egy kommunista képviselő kapott itt helyet).

Erre válaszul a Largo Caballero vezette szocialisták, az anarchisták és kommunisták országszerte felkeléseket szerveztek. A proletárdiktatúra és a szovjetek utcai jelszavakká váltak. A leghosszabban tartó és súlyos harcok Asturiasban folytak. A szerző bemutatja, hogy Franco, aki ekkor a jobboldali kormány hadügyminisztere kabinetjének legtapasztaltabb tagja, hogyan szervezte meg e felkelések leverését és felszámolását, s védte meg ezzel a köztársaságot a proletárdiktatúrától. Erdemei elismeréseként a kormány hadosztálytábornokká léptette elő, nem sokkal később pedig az egyesített vezérkar főnöke lett.

Figyelemre méltó véleményt idéz Merino, amikor Salvador Madariaga filozófus későbbi szavaira utal: „*Világos, hogy az 1934-es felkeléssel a baloldaliak elvesztették minden jogukat arra, hogy az 1936-os felkelést (ti. Franco felkelését 1936. július 18-án, – AA) elítéljék.*”

A könyv utolsó fejezetének a címe: „*Az utolsó erőfeszítések az alkotmányos legalitás megvédésére*”. Merino itt is azt kívánja bizonyítani, hogy Franco, immár vezérkari főnökként minden irányú puccskísérlet ellen fellépett. Így 1935 decemberében, amikor Alcalá Zamora köztársasági elnök a Guardia Civil egységeivel hatalomátvételt tervezett, Gil Robles pedig jobboldali ellenpuccsal kívánt válaszolni. Franco fellépése világossá tette: ezeket a kísérleteket a hadsereg nem tűri és nem engedi meg. Hasonlóképpen 1936 elején, amikor már sejtethető volt, hogy a baloldali Népfront fog győzni, a jobboldali kormányban felvetődött a rendkívüli állapot kihirdetésének a terve – amellyel a választásokat elhalaszthatták volna. Franco azonban ennek a tervnek is ellenállt.

A megalakult Népfrontkormány természetesen leváltotta Franco tábornokot, s az ország legtávolabbi körzetébe, a Kanári szigetekre száműzte – katonai kormányzóként.

Franco, bár tudott a már szerveződő jobboldali felkelésről, nem állt mellénk – a legalitást képviselte ekkor is, hangsúlyozza a szerző, aki szerint Franco magatartásában a fordulópontot az jelentette, amikor a jobboldali tábor vezérét, Calvo Sotelót meggyilkolták (1936. július 13), s éppen egy katonatiszt ölte meg.

Csak ekkor csatlakozott Merino szerint a katonai konspirációhoz, amelynek vezetőjeként 1936. július 17-én tetuáni keltezéssel kiáltvánnyal fordult az országhoz (*Manifiesto a los espanoles*). Úgy látja, hogy az ország alkotmányát az új kormány felfüggesztette és megsérti, az alkotmányos jogokat semmibe veszi, veszélyben az ország egysége, a határok védtelenek, forra-

dalmi hordák pusztítják a nemzet kulturális örökségét, a polgári közigazgatást a baloldali csőcselék szétrombolja, szovjet ügynököktől becsapott tömegek akciói nyomán pedig erőszak és anarchia lett az uralkodó a béke és az igazságosság helyett. Franco tábornok tehát kiáltványában ekkor még a köztársasági alkotmány talaján, a legalitás alapján lépett fel a Haza védelmében. De, teszi hozzá a szerző befejezésül, Franco már ekkor is látta: „ez a harc hosszú és kegyetlen lesz”.

Természetesen apologetikus tónus lengi át a kötetet, különösen a kötet fő gondolatát illetően, azt tudniillik, hogy Franco a köztársaságot védte és a legitimitás talaján állt. A példák azért azt mutatják, hogy a jobboldali köztársasági kormányt védte, s különösen nem hihető, hogy csak Calvo Sotelo halála után (július 13), négy nappal a felkelés kirobbanása előtt állt csak a szervezkedő nacionalisták mellé. Mindenesetre Merino könyve sok adattal gazdagítja a spanyol 30-as évekről és magáról Franco tábornokról szóló ismereteinket.

Julio Merino: El otro Franco. El Franco intelectual y el Franco de la República. (A másik Franco – Az intellektüel Franco és a Köztársaság Francója). Madrid, 2010, Ed. Albor, 239.

Anderle Ádám